

FEMINISTIČKI FORUM FILOZOFSKOG FAKULTETA: IZABRANI RADOVI IZ STUDIJA RODA

uredile: Nada Sekulić i Marija Radoman

Institut za sociološka istraživanja
Filozofski fakultet u Beogradu, 2016.

Feministički forum Filozofskog fakulteta: izabrani radovi iz studija roda

Uredile: Nada Sekulić i Marija Radoman

Izdavač

Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore, Institut za sociološka istraživanja
Filozofskog fakulteta u Beogradu

Za izdavača

dr Mirjana Bobić

Recenzenti

dr Mirjana Bobić, Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet u Beogradu
dr Rada Drezgić, Institut za filozofiju i društvenu teoriju

Lektura i korektura

Ana Ranđelović

Dizajn korica i grafičko oblikovanje

Sanja Bošković

Fotografije

Wikimedia Commons

ISBN 978-86-6427-046-5

Beograd, 2016.

Sadržaj

Nada Sekulić

Odnos naučnog mišljenja, političkog opredeljenja i društvenog konteksta u feminističkim istraživanjima 5

I Feminizam i sociologija **23**

Lilijana Čičkarić

Participacija žena u institucijama – feminizacija prostora političke moći 23

Dunja Poleti

Rodni aspekti prostorne mobilnosti u Srbiji 42

Ana Pajvančić Cizelj

Reprodukcija rodnih nejednakosti kroz urbano planiranje: primer Novog Sada 64

II Telesnost i marginalnost **82**

Biljana Stanković

Kritički prikaz istorije medikalizacije i maskulinizacije staranja o ženskom reproduktivnom telu 82

Milesa Milinković

Tela koja nešto znače: telo sa invaliditetom, invalidnost kao „Drugost“ 110

Milica Batričević, Andrej Cvetić

Aseksualnost: izvan mislive seksualnosti 128

Miloš Jovanović

Nacizam i homoseksualnost: teror hegemonске muškosti 162

III Feminizam i istorija

185

Ana Miškowska Kajevska

Biografske karakteristike i ratni stavovi: beogradske i zagrebačke feministkinje 90-ih godina XX veka 185

Lela Vujošević

Sad smo, družo, ravnopravne 212

Aleksandra Đorđević

Ženska štampa: *Žena danas* 1943–1953. 235

Relja Knežević

Autonomistički feminizam 70-ih godina XX veka: od odbijanja rada do „nadnica za kućni rad“ i natrag 249

Ljubinka Škodrić

Partizanke u viđenjima ideoloških protivnika u Srbiji 1941–1944. 275

Milica Sekulović

Predstava ženskog pola u čitankama za srednje škole priređivača Milana Ševića krajem XIX i početkom XX veka 293

IV Feminizam i etnologija

308

Nevena Milanović

Kulturne i socijalne dimenzije pijenja: teorijsko stanovište i preliminarna razmatranja rodni aspekata u srpskom društvu 308

Miloš Jovanović*

Nacizam i homoseksualnost: teror hegemonске muškosti¹

Nazism and Homosexuality: Terror of the Hegemonic Masculinity

Apstrakt: Pojam hegemonске muškosti u sociologiju je uvela australijska sociološkinja Rejvin Konel. U rodnu hijerarhiju koju je konstruisala, smestila je stilizovane idealne tipove muškosti i ženskosti, gde se na vrhu hijerarhije nalazi hegemonска muškost. Ona dominira bez upotrebe brutalne sile, kroz kulturnu dinamiku koja prožima privatni život i različite društvene sfere.

Kada je u pitanju rod, nacizam je na ogoljen način potvrđivao mušku prevlast u društvima koja su se kretala ka sve većoj ravnopravnosti žena. Da bi postigao mušku supremaciju, nacizam je promovisao nove predstave hegemonске muškosti, slaveći iracionalnost i neobuzdano nasilje. Muškost je, u svojoj ratničkoj varijanti, postala ključna politička vrednost.

Jevreji, komunisti, homoseksualci, Romi, Sloveni, crnci, beskućnici, politički disidenti i ostali „nepouzđani elementi“ smatrani su „puzajućim i korumpiranim, moralno dekadentnim kukavicama“ i identifikovani su sa ženskošću.

Homofobija kao norma bila je logična posledica dovođenja rodne dihotomije (polarizacije muškaraca i žena) do krajnosti, uz snažno promovisanje pronatalističke politike. Homoseksualnost je smatrana „zločinom protiv rase“, znakom degeneracije koja ugrožava vitalnost nemačke nacije.

Ključne reči: hegemonска muškost, rodni poredak, nacizam, homoseksualnost

Abstract: The concept of hegemonic masculinity was introduced in sociology by Australian sociologist Raewyn Connell. She placed stylized ideal types of masculinity and femininity in the gender hierarchy that she constructed, with hegemonic masculinity at the top of the hierarchy. It dominates without the use of brute force, but through cultural dynamic that permeates private life and different social spheres.

* Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu
milos.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

¹ Nacrt ovog rada je nastao kao priprema za predavanje održano 27. juna 2014. godine na *Anti-fašističkim studijama* u organizaciji Ženskog prostora iz Niša. Konačna verzija je nastala u okviru projekta *Tradicija, modernizacija i nacionalni identitet u Srbiji i na Balkanu u procesu evropskih integracija* (179074), koji se realizuje pri Centru za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Nišu, a finansira ga Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

When it comes to gender, Nazism in a bleak way affirmed male dominance in societies that were moving toward greater equality for women. To achieve male supremacy, Nazism promoted a new idea of hegemonic masculinity, glorifying irrationality and unbridled violence. Masculinity, in its warlike variety, became a key political value.

Jews, communists, homosexuals, Roma, Slavs, blacks, homeless, political dissidents and other "unreliable elements" were deemed "crawling and corrupt, morally decadent cowards" and were identified with femininity.

Homophobia as the norm was a logical consequence of bringing gender dichotomy (emphasized polarization between men and women) to the extreme, while vigorously promoting pronatalist policy. Homosexuality was considered a "crime against race", a sign of degeneration which threatens the vitality of the German nation.

Keywords: Hegemonic masculinity, Gender order, Nazism, Homosexuality

... it cannot be forgotten that all masculinities are not created equal.

(Kimmel, 1997: 189)

What most men support is not necessarily what they are.

(Donaldson, 1993: 646)

The greater the need to persecute others, the greater the need to control oneself, to resist the temptation of sexual freedom.

(Haeberle, 1981a: 278)

Na kraju *tough guys* su stvarno efeminirani, kojima su mekušci potrebni kao njihove žrtve kako ne bi priznali da im nalikuju.

(Adorno, 2002: 48)

The open terror, to be sure, strikes only against "the enemies", the aliens and those who do not or cannot cooperate.

(Marcuse, 1998: 84)

Koncept hegemonke muškosti

Rejvin Konel (Raewyn Connell), sociološkinja² iz Australije, verovatno je najuticajnije teoretičarka muškosti danas. Frazu *hegemonka muškost* (*hegemonic masculinity*) prvi put je upotrebila u brošuri namenjenoj nastavnicima, napisanoj s grupom autora, nakon istraživanja klasne pripadnosti i

2 Ona je nekada (do 2006. godine) bila Robert W. – Bob – Konel (Robert W. Connell). Preferira da se o njoj i u prošlom vremenu govori kao o ženskoj osobi. Evo kako to objašnjava: „Postoji jedan dublji razlog za ovo pored činjenice da je to moje ime i trenutni građanski status. Kao i druge transeksualne osobe, kada sam preduzela korake ka medicinski potpomognutom procesu promene roda, nije usledila promena pola, već potraga za priznavanjem jedne dugogodišnje stvarnosti, koja je, u stvari, tu otkad sam bila devojčica. Ono što se tokom godina promenilo je način na koji sam pokušavala da se nosim s tom realnošću“ (Wedgewood, 2009: 338, n2).

postignuća učenika australskih srednjih škola, koja je objavljena 1982. godine: *Ockers and disco maniacs: sex, gender and secondary schooling* (Wedgwood, 2009: 330).

Početna ideja je kasnije sistematizovana (Carrigan, Connell & Lee, 1985), integrisana u sociološku teoriju roda (Connell, 1987: 183–188; 2009: 72–93) i dobila svoj najpoznatiji i najuticajniji oblik u knjizi *Masculinities* (Connell, 2005a), koja bi mogla da se smatra *magnum opus*-om ove autorke. Koncept je, nakon kritika (Demetriou, 2001; Donaldson, 1993; Hearn, 1996; 2004; Jefferson, 2002; Martin, 1998; Wetherell & Edley, 1999; Whitehead, 1999)³ „ponovo promišljen“ (Connell & Messerschmidt, 2005), te su potvrđeni neki od ranijih uvida (ideja o višestrukim muškostima, pojam hegemonije i istorijska dinamičnost), navedeni momenti koje treba odbaciti (jednodimenzionalno tretiranje rodne hijerarhije i koncepcija roda kao skupa osobina) i oni koje valja posebno naglasiti (agensnost potčinjene i marginalizovane muškosti i ženskosti – u skladu sa shvatanjem roda kao relacione kategorije, postojanje različitih nivoa analize hegemonске muškosti – lokalnog, regionalnog i globalnog – i njihovog uzajamnog uticaja).

Teorijske korene pojma hegemonске muškosti treba tražiti u Gramšijevim analizama klasnih odnosa, odnosno kulturne dinamike kroz koju određena grupa polaže pravo i održava vodeću poziciju u društvenom životu (Gramsci, 1971; Gramši, 1959), gde se *hegemonija* odnosi na moć:

„da se uspostavi 'zdrav razum' ili 'doksa' jednog društva, fond samoočiglednih opisa društvene stvarnosti koji se normalno prećutno uzimaju kao dati. Ovo uključuje moć da se utvrde autoritativne definicije socijalnih situacija i socijalnih potreba, moć da se definiše univerzum legitimne nesaglasnosti i moć da se oblikuje 'dnevna politika'. Hegemonija, dakle, izražava povoljniji položaj vladajućih društvenih grupa u odnosu na diskurs. To je koncept koji nam omogućava da preoblikujemo pitanja društvenog identiteta i društvenih grupa u svetlu društvenih nejednakosti [...] Pojam hegemonije ukazuje na ukrštanje moći, nejednakosti i diskursa. Međutim, on ne podrazumeva da skup opisa koji cirkulišu u društvu čini monolitnu i celovitu mrežu, niti da dominantne grupe sprovode apsolutnu, hijerarhijsku kontrolu značenja. Naprotiv, 'hegemonija' označava proces u kome se o kulturnom autoritetu pregovara

3 Za novija teorijska bavljenja hegemonskom muškošću v. Ashe, 2007: 143–156; Beasley, 2008; Connell, 2005b; Howson 2006; 2009; Levy, 2007; Lusher & Robins, 2009; Lynch, 2009; Pringle, 2005.

i koji se osporava. Ona pretpostavlja da društva sadrže mnoštvo diskursa i diskurzivnih mesta, mnoštvo pozicija i perspektiva iz kojih se govori. Naravno, sve one nemaju jednaki autoritet. Ali svejedno, sukob i osporavanje ostaju deo priče” (Fraser, 1992: 53–54).

Konel definiše hegemonску muškost kao „konfiguraciju rodne prakse koja otelovljuje trenutno prihvaćen odgovor na problem legitimnosti patrijarhata, koji garantuje (ili se uzima da garantuje) dominantnu poziciju muškaraca i podređenost žena” (Connell, 2005a: 77).⁴ Fraza *konfiguracija prakse* treba da istakne ono „šta ljudi zapravo rade, ne ono što je očekivano ili zamišljeno” (Connell 1996). Pod *rodom (gender)* Konel podrazumeva „način na koji je društvena praksa uređena” (2005a: 71),⁵ to je struktura odnosno skup „trajnih ili preovlađujućih obrazaca društvenih odnosa” (Connell, 2009: 74) koja ograničava ili usmerava konkretno delanje i interakcije, koje pak istorijski konstituišu i (re)produkuju *rodni poredak* na nivou celog društva.⁶

Četiri dimenzije roda strukturišu rodne odnose savremenih industrijskih, postindustrijskih i globalnih društava: 1. odnosi *moći* (kao direktni, diskurzivni i kolonizujući, koji deluju kroz autoritet, nasilje, vladajuće državne ideologije,⁷ ali i one vezane za privatnu/domaću sferu); 2. *proizvodnja*, potrošnja i rodna akumulacija (rodna podela rada u kući i na tržištu); 3. emocionalni odnosi (*kateksis*)⁸ i 4. *simbolizacija*, kultura i diskurs (sve društvene prakse uključuju tumačenje sveta) (Connell, 2009: 76–85).

4 Vredi navesti i ranije dato određenje, koje u prvi plan postavlja vladavinu muškaraca nad drugim muškarcima: „Mogućnost da se nametne određena definicija drugim vrstama muškosti je deo onoga što mi podrazumevamo pod ‘hegemonijom’. Hegemonска muškost je daleko složenija od razmatranja o suštini muškosti koja mogu da se nađu u knjigama. To nije vrsta ‘sindroma’ koji proizvode seksolozi [...] kada ostvaruju ljudsko ponašanje kao ‘stanje’ ili kada lekari reifikuju homoseksualnost kao bolest. To je pre pitanje kako posebne grupe muškaraca zauzimaju pozicije moći i bogatstva, i kako legitimišu i reprodukuju društvene odnose koji generišu njihovu vladavinu” (Carrigan, Connell & Lee, 1985: 592).

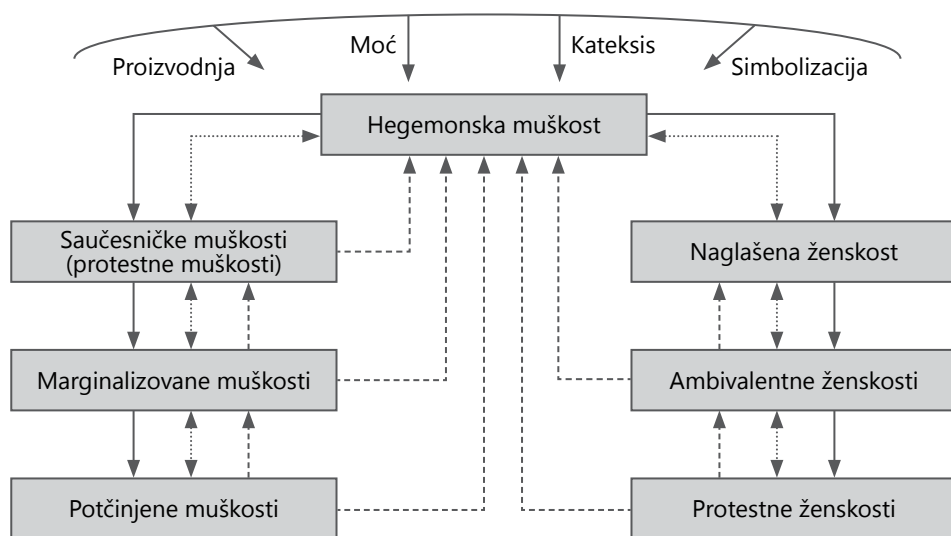
5 Na drugom mestu: „Rod je, u najširem smislu reči, način na koji se reproduktivne sposobnosti i polne razlike ljudskih tela uvlače u društvenu praksu i čine delom istorijskog procesa” (Connell, 1996).

6 Konel govori o *rodnom režimu* kada razmatra rodne odnose u društvenim institucijama, kao što su, na primer, tržište, država ili porodica.

7 Za razmatranje uloge države u reprodukciji rodних poredaka i režima v. Brown, 1995; Connell, 1990; Ludwig, 2009. „Maskulinizacija države je, što je feministička teorija ispravno utvrdila, u principu odnos između državnih institucija i hegemonске muškosti” (Connell, 2009: 122).

8 *Cathexis* – ovo je termin koji su engleski prevodioci koristili umesto Frojdove sintagme *libidinöse Besetzung*, i on označava „emocionalnu energiju koja se ulaže u objekt / vezuje za objekt” (Connell, 2005a: 74), „prakse koje oblikuju i ostvaruju želju (*desire*)” (Wedgwood, 2009: 333).

U rodnu hijerarhiju, koja je proizvod međudelovanja navedenih dimenzija, smešteni su idealni tipovi muškosti i ženskosti koje karakterišu odnosi vladavine, saučesništva i osporavanja:

Legenda:

—> Odnos dominacije

-----> Odnos osporavanja

.....> Odnos saučesništva

Grafik 1: Šema muškosti (Howson, 2006: 59)

Bitno je naglasiti relacioni karakter hegemonске muškosti – ona je konstruisana kako u odnosu na druge muškosti tako i u odnosu na ženskosti. Ona nastaje, dobija smisao i održava se tek u odnosu na potčinjene ženskosti i druge oblike muškosti. Na dnu rodne hijerarhije, kao „antipod“ hegemonskoj, nalazi se homoseksualna muškost.

„Ugnjetavanje postavlja homoseksualne muškosti na dno rodne hijerarhije među muškarcima. Bivanje gejem je, u patrijarhalnoj ideologiji, skladište za sve što je simbolički izbačeno iz hegemonске muškosti, gde raspon stavki ide od izbirljivog ukusa po pitanju dizajna enterijera do zadovoljstva u pasivnoj poziciji pri analnom snošaju. Stoga se, sa stanovišta hegemonске muškosti, homoseksualnost lako stapa sa ženskošću. I odatle – po mišljenju nekih gej teoretičara – svirepost homofobičnih napada“ (Connell, 2005a: 78).

Autoritet hegemonске muškosti je „definisan više onim što ona nije nego onim što jeste“ (Howson, 2009: 145). Robert Brenon (Brannon⁹, prema Kimmel, 1994: 125–126) je sažeo definiciju muškosti u četiri konstrukcije koje ilustruju navedeno:

1. „Nemoj da si ženski petko!“ (“No Sissy Stuff!”) – muškarac nikada ne sme da uradi ništa što može da iole ukazuje na ženskost. Muškost je nemilosrdno odbacivanje (svega i bilo čega) ženskog.
2. „Budi velika zverka“ (“Be a Big Wheel”) – muškost se meri preko moći, uspeha, bogatstva i statusa.
3. „Budi hladan kao led“ (“Be a Sturdy Oak”) – muškost zavisi od očuvanja prisebnosti i pouzdanosti u kriznim situacijama, držanja osećanja pod kontrolom. Muškost se dokazuje tako što se emocije nikada ne pokazuju.
4. „Pokaži im njihovog boga“ (“Give ‘em Hell”) – muškost odiše aurom smelosti, agresije i spremnosti da se preuzme rizik.

Važno je pomenuti da skup strategija vezanih za hegemoniju ne predstavlja homogenu i neprotivrečnu (a još manje nepromenljivu) celinu, već hibrid različitih nacrtā za delanje koji, kao glavne funkcije, ima političku mobilizaciju kroz legitimaciju i podsticanje solidarnosti među muškarcima. Hegemoniju karakteriše „dijalektički pragmatizam“: proces prisvajanja praksi potčinjenih i saučesničkih grupa koje se čine korisnim i konstruktivnim za projekat vladavine u određenom istorijskom momentu (Demetriou, 2001: 345). Istoričnost ovog koncepta ogleda se i u tome da različite grupe (u različito vreme i na različitom mestu) različito konstruišu idealnog (hegemonskog) muškarca – modeli „muškosti vredne divljenja“ cirkulišu tako što ih „crkve uzdižu, masovni mediji o njima ‘pripovedaju’, države slave ili ih lokalne kulture neformalno prihvataju“ (Connell, 2002: 90). Sa istorijskim promenama, menja se i definicija hegemonске muškosti.

Takođe, kulturni ideali hegemonске muškosti, i prateće fantazije i želje, ne moraju i najčešće se ne otelotvoruju u ličnostima i postignućima stvarnih muškaraca. Mnogi muškarci koji imaju veliku moć ne oličavaju hegemonšku muškost (Connell & Messerschmidt, 2005: 838), dok žene (npr. buč lezbejke ili one iz rukovodećih poslovnih krugova) ili pripadnici (npr. etnički ili klasno)

9 U tekstu: „The male sex role – and what it’s done for us lately“ (1976).

marginalizovanih grupa mogu da budu „nosioci“ hegemonских praksi „u cilju dobijanja patrijarhalnih privilegija u okviru njihove grupe, ako ne i šireg društva“ (Cheng, 1999: 299). Većina muškaraca, kroz saučestvovanje u postojećim rodnim odnosima, „profitira“ kroz „patrijarhalnu dividendu“ (Connell, 2005a: 79). Veći stepen preklapanja ili brisanja granice između hegemonске i saučesničkih muškosti je verovatniji ako je hegemonija delotvorna (Connell & Messerschmidt, 2005: 839).

„Većina muškaraca svesno ili nesvesno pristaje uz ovu verziju vladajuće muškosti. Kod njih je vidljiv proces preobražavanja različitih značenja i poruka u cilju stvaranja konstelacije ponašanja, koju možemo da nazovemo hegemonска heteroseksualna muškost. Muškarci postaju otelovljenje te društveno proizvedene klasifikacije. Oni ispoljavaju ovu muškost kroz njihov govor, njihovu odeću, njihov fizički izgled, držanje i njihove odnose sa drugima“ (Frank, 1987: 166).

Krajem 18. veka, u krilu evropske buržoazije, otpočela je konstrukcija idealne muškosti koja je objedinjavala moralnu vrlinu, intelektualnu snagu i telesnu lepotu (Heineman, 2002: 38). Prosvetiteljska epoha dala je idejnu osnovu za koncept hegemonске muškosti, kome će biti potreban čitav vek da se „realizuje“ u narodu i postane delatan u praksi (Šmale, 2011: 160). U poslednjoj trećini 19. veka hegemonска muškost počinje da projektuje antitezu svojih kvaliteta na različite „Druge“: žene, radničku klasu, Jevreje i homoseksualne muškarce (Mosse, 1985; Mosse, 1996). Animizitet hegemonске muškosti prema ovim „antitipovima“ dostiže vrhunac za vreme fašizma,¹⁰ koji je:

„U okvirima roda [...] predstavljao ogoljeno potvrđivanje muške prevlasti u društvima koja su se kretala ka sve većoj ravnopravnosti žena. Da bi ovo postigao, fašizam je promovisao novu predstavu hegemonске muškosti, slaveći iracionalnost (‘trijumf volje’, mišljenje zasnovano na ‘krvi’) i neobuzdano nasilje vojnika sa fronta“ (Connell, 2005a: 193).

10 Termin se ovde odnosi na „strahovladu jedne partije koja se bazira na objedinjenom državnom aparatu, u okviru kog ne postoji podela vlasti ili vladavina prava, čija je ideologija često prožeta rasističkom, a uvek malograđanskom nacionalističkom ideologijom“ (Marshall, 1996: 176). Najpoznatiji primeri fašističkih režima su vladavina *Nacionalne fašističke partije (Partito Nazionale Fascista)* u Italiji od 1922. do 1943. i *Nacionalsocijalističke nemačke radničke partije (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)* u Nemačkoj od 1933. do 1945. Umberto Eko daje zanimljiv opis ur-fašizma („vanvremenog“ nasuprot svakom istorijskom obliku) u četrnaest tačaka (Eco, 1995), gde, između ostalog, piše: „Ur-fašizam raste i traži konsenzus tako što iskorištava i pojačava prirodni strah od različitog“; „Originalnost fašizma nije u sadržaju njegove ideologije, nego u upotrebi postojeće ideologije koja je već duboko urezana u nesvesno“ (Caplan, 1979: 62).

Glavno sredstvo kojim se vrednosti i uverenja vezana za ideologiju hegemonike muškosti erotizuju i institucionalizuju je militarizam, kojim se stvara čvrsta spona između muškosti i političkih interesa države (Higate & Hopton, 2005: 436). Vojnički muški prostor dokazuje svoj hegemoni karakter tako što uključuje („prave“ muškarce) i isključuje (sve „druge“) (Šmale, 2011: 210). Pristanak žena i njihova podrška nacionalsocijalizmu može da se objasni upravo efikasnim delovanjem političke hegemonije. U sistemu u kom je muškost ključna politička vrednost, polarizacija muškaraca i žena dovedena je do paroksizma. Kao logična posledica te prenaplašene rodne dihotomije javlja se prinudna homofobija.

Nacistički rodni poredak: društvo opsednuto muževnošću

Kao početna ilustracija rodne politike nacizma može da posluži izvod iz govora o *nemačkoj ženstvenosti* (*Deutsches Frauentum*) Jozefa Gebelsa (Goebbels), koji je održao na otvaranju ženske izložbe u Berlinu 18. marta 1933. godine, šest nedelja nakon što je Hitler došao na vlast:

„Ovo je početak nove nemačke ženstvenosti. Ako nacija ponovo ima majke koje ponosno i slobodno biraju majčinstvo, ona ne može da propadne. Ako je žena zdrava, narod će biti zdrav. Teško naciji koja zanemaruje svoje žene i majke. Ona tako osuđuje sebe na propast“ (Goebbels, 1999).

Drugi nacistički zvaničnici i ideolozi su bili „na istoj liniji“ kada je u pitanju bilo mesto¹¹ i uloga žene u društvu:¹²

Ernest Bergman:

„U idealno izgrađenoj državi žena koja nije rodila treba da se smatra beščasnom“.

(Solon & Brandt, 1939: 425);

11 „[S]logan ‘ženino mesto je u domu’ nije bio ograničen na privatno domaćinstvo i porodicu, već je ‘dom’ bila cela Nemačka, u miru i u ratu“ (Bok, 2002: 238), sve dok je to u interesu „naroda“. Za analizu rodno-seksualne politike u fašističkoj Italiji v. Macciocchi, 1979.

12 Još jedan slogan, *Kinder-Küche-Kirche* (*Deca-kuhinja-crkva*) često se koristi za opisivanje ‘ženskog domena’ u Trećem rajhu, no u ovom obliku on tada nije bio korišćen. Pripisuje se poslednjem nemačkom caru Vilhelmu II (Kaiser Wilhelm II), koji je vladao od 1888. do 1918. godine. Zanimljivo je da ga je Hitler prezirao, pošto je smatrao da snosi odgovornost za poraz Nemačke u I svetskom ratu.

Ričard Dare (Richard Walther Darré):

„Poročne i bludne su one žene koje neće da rađaju”.¹³

(Solon & Brandt, 1939: 427);

Alfred Rozenberg (Rosenberg):

„Samo muškarac može da bude i ostane sudija, vojnik i političar”.

(Mosse, 2003: 40);

Engelbert Huber:

„U ideologiji nacionalsocijalizma nema mesta za političku ženu”.¹⁴

(Mosse, 2003: 47);

Fric Lenc (Fritz Lenz):

„Razlike među polovima su fundamentalnije nego razlike između rasa”.

(Oosterhuis, 1997: 196);

Hajnrih Himler (Heinrich Himmler):

„Mi smo muška država (Männerstadt), i, uz sve nedostatke koje ova muška država ima, moramo čvrsto da se držimo nje, jer je njeno ustrojstvo bolje. [...] Vekovima, milenijumima Germanima, a posebno nemačkim narodom, službeno su vladali muškarci”.

(Himmler, 2013);

Adolf Hitler:

„Mi ne nalazimo ispravnim kada žene ulaze u svet muškaraca, njihovu rodnu oblast, ali osećamo prirodnim kada ova dva sveta ostaju odvojenima”.

(Semmelroth & Von Stieda, 1934: 11).

Jezgro nacionalsocijalističke politike činio je (antisemitski) rasizam, koji se u pitanjima roda i polnosti manifestovao kao „seksualni antisemitizam” (Herzog, 2002), te je „[ž]enska emancipacija opisivana je kao rezultat

13 *Reichminister* ishrane i poljoprivrede Dare je dao „naučno” objašnjenje „čednosti”/„neporočnosti”, koja dobija značenje tek u kontekstu rađanja. On je etimološki, pozivajući se na starogermanske izraze, analizirao epitet *Züchtig* (čedna, skromna devica) kao izvedenicu od *Zucht – Rinderzucht, Hühnerzucht, Schweinezucht*: priplod/uzgajanje stoke, živine i svinja – dok je reč *Zucht* izvedena iz *zeugen*: prokreirati/razmnožavati (Solon & Brandt, 1939: 427).

14 Glavna poverenica za ženska pitanja u nacističkoj Nemačkoj, *Reichsfrauenführerin* Gertruda Šolc Klink (Gertrud Scholtz-Klink) smatrala je kako je ulazak žena u nemački parlament nakon Prvog svetskog rata prvi smrtni greh nemačkih žena (Guenther, 2004: 95).

jevrejskog uticaja" (Bok, 2002: 226). Žena oslobođena svoje „prirodne" uloge nije mogla da doprinese uspostavljanju *Volksgemeinschaft*-a (*narodne zajednice*), društvenog ideala koji je stajao nasuprot vajmarskom republikanizmu.¹⁵

Zakonski akt za smanjenje nezaposlenosti (Gesetz zur Verminderung der Arbeitslosigkeit), donet 1. juna 1933, omogućio je mladim arijevim supružnicima da podignu beskamatni *bračni kredit (Ehestandsdarlehen)* u iznosu od 1.000 nemačkih rajh maraka, ali samo ako žena napusti plaćeno radno mesto; no, ako nije prethodno bila zaposlena, žena nije ispunjavala uslove za dobitanje zajma (Mouton, 2007: 56). Za svako rođeno dete, od duga se odbijalo 250 maraka.¹⁶

*Kult materinstva*¹⁷ i *porodice bogate decom (kinderreich)* uvek je bio praćen rasističkim antinatalizmom – sterilizacijom „nepoželjnih". Jula 1933. godine nacisti su doneli *Zakon protiv nasledno obolelog potomstva (Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses)*, prema kome su svi koji su patili od „naslednih bolesti" („urođena slaboumnost", „šizofrenija", „manična depresija", „nasledna epilepsija", „nasledna horea", „nasledno slepilo" i „nasledna gluvoća") bili podvrgnuti sterilizaciji.

Da bi *narodno telo (Volkskörper)* ostalo zdravo, nacistički režim je otpočeo *rasnu borbu (Rassenkampf)*, koja je „u svom najekstremnijem vidu, definisana kao borba na život i smrt koju vode muškarci posebno protiv žena i dece" (Bok, 2002: 233), a inače je predstavljala sukob s ciljem istrebljenja *nepouzdanih elemenata (Unzuverlässige Elemente)*: Jevreja, Roma, Slovena, crnaca, ali i beskućnika, komunista, političkih disidenata i, naravno,

15 Nacisti su poistovećivali Vajmarsku Nemačku s Jevrejima i pogrdno je nazivali *Judenrepublik* (Mosse, 1996: 178).

16 Desničarske partije Vajmarske republike, uz podršku Katoličke crkve, vodile su politiku protiv *onih sa dvostrukim prihodima (Doppelverdiener)*. Jasno je da je njeno usmerenje bilo protiv žena koje su ugrožavale muževljevu ulogu hranioca porodice i potiskivale muškarce s tržišta rada (Mouton, 2007: 13).

17 Od 1939. do 1945. godine Nemice koje su rodile četvoro ili više dece odlikovane su *Krstom časti nemačke majke (Ehrenkreuz der Deutschen Mutter)*. Bronzani krst treće klase dobijale su majke četvoro ili petoro dece, srebrni druge klase one s šestoro ili sedmoro, a zlatni krst prve klase majke osmoro ili više dece. „Časopis SS-a, *Das Schwarze Korps*, objavio je članak 4. januara 1940, u kome je istaknuto kako je najviša služba naciji bila rađanje dece, bez obzira na to jesu li deca rođena u bračnoj zajednici" (Waite, 1998: 452). Isti časopis je, u odbranu vanbračne dece, 30. decembra 1937. objavio kako je „svaka majka dobre krvi za nas svetica" ("Heilig ist uns jede Mutter guten Blutes") (Guenther, 2004: 95). Bilo je i lekara i pravnika koji su promovisali ideje o neprirodnosti i štetnosti „hrišćanske čednosti" i transcendentalnim, kvazispiritualnim kvalitetima ljudske seksualnosti (Herzog, 2002: 9–10).

homoseksualaca. Fašizam je u svom veličanju *muškog saveza* (*Männerbund*) predstavljao do krajnosti dovedenu antisocijalističku, antisemitsku, homofobnu i mizoginu ideologiju (Heineman, 2002: 38).

Prema idealu *Männerbund*-a, „elita muškaraca, međusobno čvrsto ujedinenih, čini jezgro države“ (Oosterhuis, 1997: 196). Inače, pomenuti ideal nije bio nacistički. Svoje korene imao je u 18. veku, u *klikama* dobrovoljaca (*Kriegervereine*) koje su učestvovalе u oslobodilačkim ratovima protiv Napoleona. Nacionalistički orijentisani nemački intelektualci iz ranog 19. veka veličali su muško prijateljstvo kao „najopipljiviji izraz patriotizma“, koje je, pritom, smatrano „superiornim u odnosu na porodične odnose“ (197). „Ratno drugarstvo (*wartime camaraderie*) bilo je za sve fašizme paradigma društva i države“ (Mosse, 1996: 158). Radovi konzervativnog (ako ne i fašističkog) ideologa Ernesta Jingera (Jünger) primer su veličanja fuzije rata i muškosti (v. Weisbrod, 2000). Ovakva militaristička kultura je kao svog uzgrednog pratioca imala seksizam, pa su „muškarci koji bi odbili militarizam često bili predstavljani kao feminizirani, naivni, nepouzđani ili, čak, politički opasni“ (Higate & Hopton, 2005: 443).

Ideološko omalovažavanje i proterivanje („slabih“ i „nežnih“) žena iz muškog društva („vrlih“ i „jakih“) nije moglo da ostane bez posledica.

„U društvu pod muškom dominacijom premalo 'svijeta' leži na ženama a da bi one mogle konkurirati 'iskusnim' muškarcima. Već iz tog razloga one izgledaju mnogo manje vrijedne ljubavi. Uz san o herojskom životu, snazi, usponu i sjaju, duhu i lovu, o širinama koje treba osvojiti, o vrhovima koje treba svladati, o ljepoti što zrači iz 'slobodnih muških heroja' kojima sve to uspijeva – kako da se uza sve to muškarac veže za žene, za ta privatna, zatvorena bića vezana za prljavštinu svakidašnjice, a ne za djela velikih koji određuju tokove kojima svijet kroči? [...] U društvima u kojima muškarci dominiraju proizvodnim odnosom spolova, dispozicija prema muškoj ljubavi možda i jeste najopćenitija kolektivna pokretačka sudbina – s gledišta muškarca. U žena se ta sudbina modificira u spremnost da se podvrgne muškarcu (muškarcima). Drugim riječima: za stav 'muškarac muškarcu' i 'to ti ne shvaćaš, ljubavi moja' u nas nije potrebna posebna *psihička* dispozicija pojedinca. Potrebna je posebna psihička dispozicija i odgoj da pojedinac *nema* takav stav“ (Theweleit, 1983: 176–177).

Prikrivena napetost između homosocijalnih i homoerotskih tendencija vrhuni u nemačkom nacizmu.

„Homoerotska želja je shvaćena kao ženska želja, želja za drugim muškarcima. Homofobija je napor da se suzbije ta želja, da se od ljage koju nosi pročiste svi odnosi s drugim muškarcima, sa ženama, s decom, kako bi se osiguralo da niko ni u kom slučaju nekoga ne bi mogao da zameni za homoseksualca. Homofobni beg od intimnosti s drugim muškarcima je poricanje homoseksualca iznutra – nikad u potpunosti uspešno i time stalno ponovno izvođeno u svakom homosocijalnom odnosu“ (Kimmel, 1994: 130).

Ekstremna homofobija

Kada je prvi nemački (i svetski) gej časopis, *Der Eigene (Jedinstveni)*¹⁸ pred izbore 1928. godine zatražio od političkih stranaka da se izjasne o istopolnoj ljubavi, *NSDAP (Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija)* je 14. maja izdala sledeće saopštenje¹⁹:

*„Suprema lex salus populi!
Zajednički pre ličnih interesa!*

Nije neophodno da Vi i ja živimo, ali je neophodno da živi nemački narod.

A može da živi ako se bori, jer život je borba.

A može da se bori samo ako ostane muževan.

Može ostati muževan samo ako je disciplinovan,²⁰ posebno u ljubavi.

Slobodna ljubav i zastranjivanje predstavljaju odsustvo discipline.

Stoga vas odbacujemo, kao što odbacujemo sve što šteti našem narodu.

Svako ko makar pomisli na muško-mušku ili žensko-žensku ljubav naš je neprijatelj. Mi odbacujemo sve što naš narod lišava muškosti i čini ga igračkom naših neprijatelja, jer znamo da je život borba i da je ludost misliti da će se ljudi ikada bratski grliti.

18 Izbor članaka iz ovog časopisa dostupan je u engleskom prevodu u svesci časopisa *Journal of Homosexuality*, god. 22, br. 1–2, iz 1992. godine.

19 „Erklärung der Reichsleitung der NSDAP auf eine Anfrage anlässlich der Reichstagswahl 1928“. Autorstvo se pripisuje Alfredu Rozenbergu.

20 Ovde postoji zanimljiva igra reči: reč za disciplinu, *Zucht*, takođe imenuje pristojnost; suprotno je *Unzucht*, kao u pravnom terminu za homoseksualnost: *widernatürliche Unzucht* („neprirodna sramota“) (Giles, 2002a: 260, n 13).

Prirodna istorija nas uči suprotno. Vlada zakon jačega. I snažniji će uvek nadvladati slabijega. Danas smo slabi. Postarajmo se da ponovo postanemo jaki! To možemo postići samo ako budemo disciplinovani. Stoga mi odbacujemo svaki oblik bluda, posebno muško-mušku ljubav, jer nas lišava poslednje mogućnosti da oslobodimo naš narod okova kojima je zarobljen”.

(Rosenberg [?], 2003)

Pošto su preuzeli vlast, nacisti otpočinjū s represivnim merama protiv svih unutrašnjih neprijatelja, među kojima su i homoseksualci. Njihovo maltretiranje prati trend intenziviranja – od zastrašivanja i žigosanja, preko zakonskih zabrana, hapšenja i stavljanja u *zaštitni pritvor* (*Schutzhaft*) do „prevaspitavanja”, koje dešavalo u zatvorima i logorima,²¹ često sa smrtnim ishodom:

Hronologija terora²²

1933. Dolazak nacista na vlast. Zatvoreni su berlinski barovi i klubovi u kojima su se okupljali homoseksualci, bilteni namenjeni upoznavanju (*Freundschaftblätter*) su zabranjeni²³, kao i aktivnosti organizacija koje su zastupale prava istopolno orijentisanih ljudi. 370 hapšenja zbog homoseksualnosti (skoro četiri puta više nego 1932. godine).

21 Za razmatranja progona i tretmana homoseksualaca u koncentracionim logorima v. Elman, 1996; Giles, 1992; Jensen, 2002; Lautmann, 1980; 1990; Röhl, 1996.

22 Sastavljena na osnovu: Dynes, 1990; Haeberle, 1981a; 1981b; Micheler, 2002; Röhl, 1996; Tamagne, 2006; Tin, 2008; Waite, 1998.

23 Zahvaljujući liberalizaciji štampe i ukidanju (ratne) cenzure u Nemačkoj, broj časopisa i magazina namenjenih istopolno orijentisanim beleži ogroman rast tokom dvadesetih godina (Tamagne, 2006: 73). Džejms Stikli* je pokušao da popiše pomenute listove: *Agathon, Die Blätter für ideale Frauenfreundschaften, Blätter für Menschenrecht, Das dritte Geschlecht, Die Ehelosen, Der Eigene, Eros, Extrapost, Die Fanfare, Frauenliebe, Die freie Presse, Der Freund, Die Freundin, Die Freundschaft, Freundschaft und Freiheit, Das Freundschaftsblatt, Der Führer, Garçonne, Geissel und Rute, Der Hellasbote, Die Insel, Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen, Ledige Frauen, Der Merkur, Mitteilungen des WhK* [Wissenschaftlich-humanitäres Komitee – M. J.], *Monatsberichte des WhK, Mundbrief, Phoebus-Bilderschau, Die Sonne, Der Strom, Die Tante, Uranos*. (74, n207). Treba pomenuti da je, kao rezultat kampanje protiv šunda i prljavštine (*gegen Schund und Schmutz*) predvođene religijskim udruženjima (među kojima se isticalo *Kirchlich-Sozialer Bund*), 19. juna 1928. godine većina navedenih publikacija uvrštena u listu „pornografskih i prljavih/nemoralnih štiva” (210).

* James D. Steakley, *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, New York: Arno Press, 1975.

- 1933, 7. mart Kurt Hiler (Hiller), jedan od saradnika Magnusa Hiršfelda (Hirschfeld)²⁴ u *Naučno-humanitarnom komitetu (Wissenschaftlich-humanitäres Komitee)*,²⁵ uhapšen je i poslat u koncentracioni logor; ovaj događaj se smatra početkom progona homoseksualaca u nacističkom režimu.
- 1933, 6. maj *Zatvoren je Institut za seksologiju (Institut für Sexualwissenschaft)*²⁶ Magnusa Hiršfelda, u koji su pripadnici *Nacionalsocijalističkog saveza studenata Nemačke (Nationalsozialistische Deutsche Studentenbund)*, u okviru „Akcije protiv nenemačkog duha“ („Aktion wider den undeutschen Geist“) i „Čišćenja ulične scene“ („Säuberung des Straßenbildes“), nasilno upali, demolirali i opljačkali ga.
- 1933, 10. maj Ukradene knjige i dokumenta iz *Instituta* spaljeni su na *Opernplatz*-u zajedno s drugim knjigama i spisima koje su nacisti proglasili „degenerisanim“.
- 1934, 30. jun *Noć dugih noževa (Nacht der langen Messer)*: čistka *Sturmabteilung*-a.²⁷ Drugog jula u zatvoru je ubijen Ernst Rem (Röhm).²⁸

24 Nemački lekar, publicista, seksolog i (neformalni) vođa pokreta za emancipaciju homoseksualaca u Nemačkoj. S obzirom na njegovo jevrejsko poreklo i levičarsko-liberalne ideje koje je zastupao, bio je meta čestih napada nacista (v. Dynes, 1990: 536–539; Haeblerle, 1981a; Tin, 2008).

25 Prva organizacija na svetu posvećena pravima homoseksualaca, osnovana 15. maja 1897. godine u Berlinu. Vodila je kampanje za dekriminalizaciju istopolne ljubavi i prihvatanje „trećeg pola“ u društvu (v. Dynes, 1990: 1167–1170).

26 *Institut* su, kao neprofitnu fondaciju, 1919. godine osnovali Magnus Hiršfeld i psihoterapeut Artur Kronfeld. Pored biblioteke i velike arhive namenjene istraživačima, *Institut* je služio i kao savetovalište, a javno delovao zalažući se za seksualnu edukaciju, šireći znanja o upotrebi kontracepcije, lečenju seksualno prenosivih bolesti i ženskoj emancipaciji.

27 *Jurišni odred*, paravojna formacija NSDAP. Imala je ključnu ulogu u Hitlerovom političkom usponu. Sastavljena od bivših vojnika, pivničkih izbacivača i „mišićavih“ nacista, najpre je služila kao obezbeđenje na skupovima nacističke partije i za izazivanje nereda na mitinzima suprotstavljenih stranaka, a kasnije i kao huliganska grupa za uznemiravanje sindikalaca, Slovena, Roma i Jevreja.

28 Bliski Hitlerov saradnik od 1919. i učesnik (neuspelog) *pivničkog puča (Bürgerbräu-Putsch)* iz 1923. godine. *Vrhovni vođa jurišnih odreda (Oberster SA-Führer)*. Rem nije krio svoju homoseksualnu orijentaciju (v. Dynes, 1990: 1111–1112; Hancock, 1998).

1934. Gestapo od policijskih stanica u zemlji traži popis „svih koji su homoseksualno aktivni na bilo koji način“; časopis SS-a *Das Schwarze Korps* zahteva smrtnu kaznu za homoseksualce.
- 1935, 1. septembar Stupa na snagu dopunjeni §175, koji važi retroaktivno. Bilo kakvi nagoveštaji homoseksualnosti (pogled, dodir, ...) smatrani su osnovom za optužbu. Inače, §175 Krivičnog zakona datira od 1871. i zabranjuje *protivprirodni blud (widernatürliche Unzucht)* između muškaraca (žene nisu obuhvaćene zakonom).
- 1936, 10. oktobar Himler osniva *Reichszentrale zur Bekämpfung der Homosexualität und Abtreibung (Centralu Rajha za borbu protiv homoseksualnosti i abortusa)*.
- 1937, 18. februar Himler u *Bad Tölz*-u drži visokim SS oficirima govor o strahotama homoseksualnosti i katastrofalnoj pretnji koju ona predstavlja za vitalnost i opstanak nemačkog naroda. U svom izlaganju se, između ostalog, poziva na starogermansku praksu davljenja „abnormalnih“ u močvarama,²⁹ koja „na žalost, danas više nije moguća“ (Himmler, 2013).
- 1940, u leto Himler naređuje da se homoseksualni muškarci pošalju u logore odmah po odsluženju zatvorske kazne.
- 1941, 15. novembar Uvedana obavezna smrtna kazna za homoseksualne prestupe pripadnika policije i SS-a.
1942. Kastracija homoseksualaca može da bude sprovedena na zahtev suda ili komandanta koncentracionog logora.
1943. Himler nudi homoseksualnim zatvorenicima u koncentracionim logorima mogućnost da napuste logore i rade u vojnim fabrikama ako pristanu na kastraciju.

29 Rimski istoričar u *De Origine et situ Germanorum* beleži pomenuto: „Kazna se izriče prema krivici. Izdajnike i begunce vešaju o drvo; plašljivice, kukavice i bestidnike dave u barskom mulju, a preko njih prebacuju lesu. Razlika u kažnjavanju odgovara potrebi da se zločin obelodani izricanjem kazne, ali da se prikrije sramota“ (Tacit, 1969: 9–10).

Gotovo histerična preokupiranost nacista homoseksualnošću,³⁰ kao i njihova preosetljivost na potencijalno narušavanje rodnih uloga, na prvi pogled može da se učini začuđujućom, uzevši u obzir postojanje mnogo ozbiljnijih problema, posebno tokom II svetskog rata.³¹ Ako ništa drugo, homoseksualci su činili manjinu koja je već bila žigosana i prezrena, a nema ni govora o tome da su posedovali bilo kakvu društvenu moć koje je mogla da predstavlja pretnju po partiju.

Opasnost je ležala u činjenici da je NSDAP bila jedina stranka koja je imala otvorenog homoseksualca u svojim najvišim redovima. Socijaldemokrate i komunisti su ovo koristili u poistovećivanju Nacionalizma i homoseksualnosti. Uopšte, antifašističkoj lelici su homoseksualci služili kao moneta za potkusirivanje sa omraženim političkim protivnicima, gde se stereotip homoseksualca nije bitno razlikovao od onog koji su u javnost plasirali nacisti (Oosterhuis, 1995). Bertold Brecht (Brecht) je, na primer, omalovažavao nacistički pokret predstavljajući ga preplavljenim homoseksualcima (Giles, 2002a: 259), Lenjin (Ленин) je osuđivao slobodnu ljubav (uključujući i homoseksualnost) kao buržoasku i antisocijalnu (Oosterhuis, 1995: 235), Maksim Gorki (Горький) je skovao novi slogan: „Istrebimo sve homoseksualce i fašizam će nestati” (236). Pripadnici frankfurtske škole su (uz izuzetak Markuzea [Marcuse]) nalazili vezu između homoseksualnosti i nacizma (Halle, 1995), po najviše Vilhelm Rajh:

„Njemački se fašizam pokušava sada svim snagama ukorijeniti u psihičkim strukturama i naglašava zahvaćanje omladine i djece. On ne raspolaže nikakvim drugim sredstvima do buđenjem i njegovanjem poslušnosti autoritetu čija je temeljna psihologijska pretpostavka asketski odgoj koji liječi seksualnost. Prirodne se seksualne težnje drugomu spolu, koje od djetinjstva nagone na zadovoljavanje, bitno

30 „[D]enunciranje seksualnog zastranjenja orijentira se prema principu oportuniteti. U toj je funkciji ono postalo *glavnim sredstvom* njemačkih fašista u njihovim internim borbama za vlast. Za razliku od Staljina, Hitler nikad nije nekom iz vlastitih redova predbacio da je prebjegao komunistima, da je agent 3. internacionale; umjesto političkih, na vidjelo su se iznosile 'seksualne greške', od kojih najradije 'homoseksualne' [...] [F]ašistička borba za vlast službeno se ne kodira s prijetnjom infiltracije pogrešne *političke* linije (kao u SSSR-u). Fašisti tu u prvi plan guraju *ćudoređe*” (Theweleit, 1983: 181).

31 „Postoji nešto groteskno u činjenici da je u zimu 1945, u Nemačkoj koja je blizu sloma, policijsko odeljenje zaduženo za homoseksualnost i dalje u velikoj meri zaokupljeno zagledanjem u privatne živote pojedinaca da bi utvrdilo da li neko može da bude izlečen od svojih homoseksualnih sklonosti ili, u suprotnom, pogubljen” (Giles, 2002a: 279).

nadomještaju prijetvornim, izvrnutim homoseksualnim i sadističkim osjećajima, a djelomice i asketskim sklonostima. To važi primjerice za takozvani drugarski duh u logorima radne službe, kao i za usađivanje takozvanog duha pokornosti i poslušnosti” (Reich, 1973: 198–199).

Jedna od reakcija *Reichsmarschall*-a Geringa (Göring) za vreme sudskih procesa u Nirnbergu se, u odnosu na prethodno pomenuto uzajamno denunciranje levih i desnih za seksualno zastranjivanje, čini posebno zanimljivom:

„Sve prigovore iznesene protiv nacističkih vođa i posebno protiv njega odbacio je ili s ponosom ili ih je proglašavao izmišljenima ili podmuklima itd. Jedino ga pogađa Schachtova izjava da se on, Göring, na jednom od svojih prijema pojavio u togi i sandalama, našminkana lica, crveno namazanih usana i s crveno lakiranim noktima: 'Doista ne znam zašto je o tome počeo pričati'. Jedino se od te izjave (za trenutak) osjećao razgolićenim” (Theweleit, 1983: 174).

Rajhministra za narodno prosvetljenje i propagandu, doktora Jozefa Gebelsa, posebno su pogađala „pederska posla” (Longerich, 2015: 171) i bio je „preplašen pri samom pomenu homoseksualnosti, te zločinačke perverzije [...] koja je toliko prljava da o njoj čovek ne može ni da misli, a da se ne postidi” (Irving, 1996: 71, 72), i u svom dnevniku je pisao:

„Trulež! Trulež! Ona mora da bude izbrisana, iščupana iz korena i to nemilosrdno! [...] taj nemoralni porok [...] Sve u vezi s tim je toliko prljavo da je bolje da se o tome ništa ne čuje i ne vidi [...] To je toliko strano mojoj prirodi [...] da za njih [homoseksualce – M. J.] ne mogu da nađem ni trunke simpatije koje imam za nekog običnog ubicu” (Irving, 1996: 72).

Ipak, *Reichsführer-SS* Hajnrih Himler je bio taj koji je preuzeo ulogu najdežurnijeg homofoba u redovima nacista. O homoseksualnosti je razmišljao kao o „zaraznoj bolesti koja bi, ukoliko se ne drži pod kontrolom, dosegla obim epidemije” (Giles, 2002b: 8). Strepeo je od homoseksualnih zavereničkih klika (10), bio nepopustljiv kada je u pitanju strogo kažnjavanje seksualno sumnjivih u cilju sprečavanja širenja „kuge” i stajao je iza odluke o obaveznoj smrtnoj kazni za pripadnike policije i SS-a (12), koji su morali da potpišu sledeću izjavu:

„Obavešten sam da je Firer, u svojoj naredbi od 15. novembra 1941, u cilju očuvanja SS i policije čistim od sve gamadi homoseksualne

prirode, odlučio da će pripadnik SS-a ili policije koji izvrši nepristojan čin s drugim muškarcem ili dozvoli sebi da bude nepristojno zlo-upotrebljen, biti pogubljen bez obzira na njegovu starosnu dob” (Giles, 2002a: 270).

Moguće je Himlerove nazore i „homoseksualnu paniku“ objasniti njegovim psihičkim ustrojstvom, kako je to učinio Erih From.³² No, ne čini se manje plauzibilnim tretirati njegov slučaj kao posebno uspješan proizvod društvenog konteksta nacističke Nemačke.

U razmatranju odnosa države i individue u nacionalsocijalizmu, Herbert Markuze osvetljava mehanizme režima koji je nagone i pobude usmerene protiv izabраниh neprijatelja Trećeg rajha kanalisao shodno svojim potrebama. Emancipacija seksualnog života je tu svakako bila povezana sa populacionom politikom, ali je „novostečena sloboda“, zapravo, kolonizovana od strane države, a zadovoljenje dozvoljeno manipulisanim masama tako što su one postavljene nasuprot jasno markiranim grupama „tuđina“ i „autsajdera“. Pripadnici „više rase“ prožeti su osećanjem superiornosti koje autsajdere čini prirodnim objektima prezira i ugnjetavanja:

„Ovde je na delu nešto više od megalomanije; to je lukavo upotrebljeno sredstvo za vladanje masama. U stvari, nacističko ukidanje tabua je uslovljeno istovremenim stvaranjem novih objekata ponižavanja i porobljavanja. Individue mogu da budu oslobođene samo ako su u isto vreme uzdignute iznad društvenih grupa koje su neuporedivo sputani-je, bespomoćnije i nesrećnije od njih samih. Njihovi oslobodioci apeluju na pobude koje su vezale oslobođene individue za socijalnu frustraciju i submisivnost: oni apeluju na ozlojeđenost, zavist, surovost, mržnju prema slabijim blišnjima. Ove pobude bujaju samo u antagonističkim društvenim sistemima, a negujući ih, režim perpetuira preovlađujući sistem karakterne strukture individua i preusmerava njihove zahteve i proteste od dželata ka njihovim žrtvama” (Marcuse, 1998: 86).

32 „U odnosu prema djevojkama nikada nije prevladao svoje oprezno i kruto držanje; držao je ‘tako veliku distancu između sebe i suprotnog spola da gotovo nije postojala opasnost da njegova nevinost bude ugrožena’ [...] Razmišljao je o moralu djevojaka koje je susretao i grabio erotsku literaturu kad god bi je našao. Prilikom posjete starim prijateljima 1924. godine našao je *Ein Sadist im Priesterrock* (*Sadist u svećeničkoj odjeći*) od C. F. Schlichtegrolla, knjigu koja je u Njemačkoj bila zabranjena 1904. Preletio ju je u jednom danu. Općenito govoreći, pružio je sliku, kakva se mogla očekivati, zakočenog i zastrašenog mladića koji pati zbog nesposobnosti da se odnosi prema ženama [...] [N]jegova sramežljivost prema ženama [...] je možda imala svoj uzrok u upravljenosti na majku, koja mu je stvorila osjećaj bespomoćnosti i nemuževnosti” (Fromm, 1989: 140, 142, 152).

Zaključak

Politika i seksualnost verovatno nikada nisu bili u bliskijoj vezi negu u doba nacizma (Taeger & Lautmann, prema Giles, 2002a: 288). Zato slučaj tretmana homoseksualnosti u toj eri čini posebno instruktivan primer ogoljenog funkcionisanja hegemonске muškosti, kao simboličkog kapitala – ideološkog i političkog resursa za ponovno uspostavljanje i potvrđivanje patrijarhata u privatnoj i javnoj sferi. „Heteroseksualnost i muškost nisu neutralne niti su biološke. One predstavljaju socijalna postignuća političke prirode locirana u širi sklop političkih, ekonomskih i društvenih odnosa“ (Frank, 1987: 160–161). Politička hegemonija uvek je i kulturna, i obrnuto.

Kontradikcije nacističke rodno-seksualne politike tipičan su primer ranije pomenutog „dijalektičkog pragmatizma“, odnosno korišćenja svih raspoloživih praksi u cilju održavanja i proširivanja hegemonije vladajuće grupe. Tako je, najpre, na delu obezvređivanje i marginalizacija žena s ciljem da se stvori čisto muški javni prostor i delatnosti koje donose užitak, uz istovremeno denunciranje istopolnog zastranjenja muškaraca. „Saobražavanje zahtevima hegemonске muškosti gura heteroseksualne muškarce ka homofobiji i nagrađuje ih za to kroz socijalnu podršku i smanjenu strepnju u vezi s njihovom sopstvenom muževnošću“ (Donaldson, 1993: 648). U nacizmu se na rodnom i seksualnom planu očitavao „totalitarni impuls da se najprivatniji ljudski činovi stave u službu nacionalnih ciljeva“ (Timm, 2002: 223).

Rasvetljavanjem i analiziranjem kompleksnih odnosa koji stvaraju i održavaju određenu hegemonску muškost otpočinje razumevanje načina na koji ona doprinosi proizvodnji nepravednog i neravnopravnog društva kroz njeno uprezanje i iskorištavanje za postizanje partikularnih političkih interesa.

Literatura

- » Adorno, Teodor V. 2002/1951. * *Minima moralia: refleksije iz oštećenog života*. Sremski Karlovcı; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- » Bok, Gizela. 2002/1998. Nacistička rodna politika i ženska istorija. *Reč – časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja*, br. 65/11, mart 2002: 225–253.
- » Carrigan, Tim, Bob Connell & John Lee. 1985. Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society*, god. 14, br. 5: 551–604.
- » Cheng, Cliff. 1999. Marginalized Masculinities and Hegemonic Masculinity: An Introduction. *The Journal of Men's Studies*, god. 7, br. 3: 295–315.

* Iza kose crte je navođen (dostupan) podatak o godini izvornog izdanja publikacije.

- » Connell, R. W. 1987. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- » Connell, Robert W. 1996. Politics of Changing Men. *Australian Humanities Review*, decembar 1996 (dostupno na: <http://www.australianhumanitiesreview.org/archive/Issue-Dec-1996/connell.html>; poslednja poseta: 12. 6. 2014.)
- » Connell, R. W. 2002. On hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall. *Theoretical Criminology*, god. 6, br. 1: 89–99.
- » Connell, R. W. 2005/1995. *Masculinities. 2nd edition*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press.
- » Connell, Raewyn. 2009/2002. *Gender: In World Perspective. Second Edition*. Cambridge: Polity.
- » Connell, R. W. & James Messerschmidt. 2005. Hegemonic masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*, god. 19, br. 6: 829–859.
- » Demetriou, Demetrakis Z. 2001. Connell's concept of hegemonic masculinity: A critique. *Theory and Society*, god. 30, br. 3: 337–361.
- » Donaldson, Mike. 1993. What is Hegemonic Masculinity? *Theory and Society*, god. 22, br. 5: 643–657.
- » Dynes, Wayne R. (ed.). 1990. *Encyclopedia of homosexuality*. New York: Garland publishing.
- » Eco, Umberto. 1995. Ur-Fascism, *The New York Review of Books*, June 22, 1995 (dostupno na: <http://www.nybooks.com/articles/archives/1995/jun/22/ur-fascism>; poslednja poseta 28. 2. 2016.)
- » Elman, R. Amy 1996. Triangles and Tribulations: The Politics of Nazi Symbols. *Journal of Homosexuality*, god. 30, br. 1: 1–11.
- » Frank, Blye 1987. Hegemonic Heterosexual Masculinity. *Studies in Political Economy* 24: 159–170.
- » Fraser, Nancy. 1992. The Uses and Abuses of French Discourse Theories for Feminist Politics. *Theory, Culture & Society*, god. 9, br. 1: 51–71.
- » Fromm, Erich. 1989/1973. *Anatomija ljudske destruktivnosti – Druga knjiga*. Zagreb: Naprijed; Beograd: Nolit.
- » Giles, Geoffrey J. 1992. "The Most Unkindest Cut of All": Castration, Homosexuality and Nazi Justice. *Journal of Contemporary History*, god. 27, br. 1: 41–61.
- » Giles, Geoffrey J. 2002a. The Denial of Homosexuality: Same-Sex Incidents in Himmler's SS and Police. *Journal of the History of Sexuality*, god. 11, br. 1/2: 256–290.
- » Giles, Geoffrey J. 2002b. *Why Bother About Homosexuals? Homophobia and Sexual Politics in Nazi Germany*. Washington: United States Holocaust Memorial Museum.
- » Goebbels, Joseph. 1999/1934. German Women (dostupno na: <http://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/goeb55.htm>; poslednja poseta: 28. 2. 2016.)*
- » Gramsci, Antonio. 1971/1948–1951. *Selections From the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- » Guenther, Irene. 2004. *Nazi Chic? Fashioning Women in the Third Reich*. New York: Berg.

* Izvor: "Deutsches Frauentum," *Signale der neuen Zeit. 25 ausgewählte Reden von Dr. Joseph Goebbels* (Munich: Zentralverlag der NSDAP, 1934), pp. 118–126.

- » Haeberle, Erwin J. 1981a. Swastika, Pink Triangle and Yellow Star: The Destruction of Sexology and the Persecution of Homosexuals in Nazi Germany. *The Journal of Sex Research*, god. 17, br. 3: 270–287.
- » Haeberle, Erwin J. 1981b. "Stigmata of Degeneration": Prisoner Markings in Nazi Concentration Camps. *Journal of Homosexuality*, god.6, br. 1/2: 135–139.
- » Halle, Randall. 1995. Between Marxism and Psychoanalysis: Antifascism and Antihomosexuality in the Frankfurt School. *Journal of Homosexuality*, god. 29, br. 4: 295–317.
- » Hancock, Eleanor. 1998. "Only the Real, the True, the Masculine Held Its Value": Ernst Röhm, Masculinity, and Male Homosexuality. *Journal of the History of Sexuality*, god. 8, br. 4: 616–641.
- » Hearn, Jeff 2004. From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, god. 5, br. 1: 49–72.
- » Heineman, Elizabeth D. 2002. Sexuality and Nazism: The Doubly Unspeakable? *Journal of the History of Sexuality*, god. 11, br. 1/2: 22–66.
- » Herzog, Dagmar. 2002. Hubris and Hypocrisy, Incitement and Disavowal: Sexuality and German Fascism. *Journal of the History of Sexuality*, god. 11, br. 1/2: 3–21.
- » Higate, Paul & John Hopton. 2005. War, Militarism and Masculinities, u: Michael S. Kimmel, Jeff Hearn & R. W. Connell (ur.). *Handbook of Studies on Men & Masculinities*. Thousand Oaks; London: Sage, pp. 432–447.
- » Himmler, Heinrich. 2013/1937. Speech about Homosexuality to the SS Group Leaders (dostupno na: <https://nseuropa.wordpress.com/2013/04/11/heinrich-himmler-speech-about-homosexuality-to-the-ss-group-leaders>; poslednja poseta 28. 2. 2016.)*
- » Howson, Richard. 2006. *Challenging Hegemonic Masculinity*. London: Routledge.
- » Howson, Richard. 2009. Deconstructing hegemonic masculinity, u: Jeff Hearn (ur.) *GEXcel Work in Progress Report Vol. V*. Linköping: Institute of Thematic Gender Studies, Linköping University – Örebro University, pp. 137–147.
- » Irving, David. 1996. *Goebbels: Mastermind of the Third Reich*. London: Focal Point.
- » Jensen, Erik N. 2002. The Pink Triangle and Political Consciousness: Gays, Lesbians, and the Memory of Nazi Persecution. *Journal of the History of Sexuality*, god. 11, br. 1/2: 319–349.
- » Kimmel, Michael S. 1994. Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construcion of Gender Identity, u: Harry Brod & Michael Kaufman (ur.) *Theorizing Masculinities*. Thousand Oaks; London: Sage, pp. 119–141.
- » Kimmel, Michael. 1997. Integrating Men into the Curriculum. *Duke Journal of Gender, Law and Policy*, god. 4, br. 9: 181–196.
- » Lautmann, Rüdiger. 1981. The Pink Triange: The Persecution of Homosexual Males in Concentration Camps in Nazi Germany. *Journal of Homosexuality*, god. 6, br. 1/2: 141–160.

* Izvor: "Rede anlässlich der SS-Gruppenführer-Besprechung in Tölz" (mit Redenotizen und Redesténogram), 18. Feb. 1937. (S. 80-103 nachträglich im Bundesarchiv aus Sténogramm übertragen), Archivsignatur: NS 19/4004.

- » Lautmann, Rüdiger. 1990. Categorization in Concentration Camps as a Collective Fate: A Comparison of Homosexuals, Jehovah's Witnesses and Political Prisoners. *Journal of Homosexuality*, god. 19, br. 1: 67–88.
- » Longerich, Peter. 2015/2010. *Goebbels: A Biography*. New York: Random House.
- » Marcuse, Herbert. 1998/1941.* State and Individual under National Socialism, u: Douglas Kellner (ur.) *Technology, War and Fascism: Collected papers of Herbert Marcuse, vol.1*. London: Routledge, pp. 69–92.
- » Marshall, Gordon (ed.). 1996/1994. *The Concise Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- » Martin, Patricia Yansen 1998. Why Can't a Man Be More Like a Woman? Reflection on Connell's *Masculinities*. *Gender and Society*, god. 12, br. 4: 472–474.
- » Micheler, Stefan 2002. Homophobic Propaganda and the Denunciation of Same-Sex-Desiring Men under National Socialism. *Journal of Homosexuality*, god. 6, br. 1/2: 95–130.
- » Mosse, George L. 1985. *Nationalism and Sexuality: Middle-Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- » Mosse, George L. 1996. *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- » Mosse, George L. 2003/1966. *Nazi Culture: Intellectual, Cultural and Social Life in the Third Reich*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- » Mouton, Michelle. 2007. *From Nurturing the Nation to Purifying the Volk: Weimar and Nazi Family Policy, 1918–1945*. Washington: German Historical Institute; Cambridge: Cambridge University Press.
- » Oosterhuis, Harry. 1995. The "Jews" of the Antifascist Left: Homosexuality and Socialist Resistance to Nazism. *Journal of Homosexuality*, god. 29, br. 2/3: 227–257.
- » Oosterhuis, Harry. 1997. Medicine, Male Bonding and Homosexuality in Nazi Germany. *Journal of Contemporary History*, god. 32, br. 2: 187–205.
- » Reich, Wilhelm. 1973/1933. *Masovna psihologija fašizma*. Beograd: Ideje.
- » Rosenberg, Alfred (?) 2003/1928. Erklärung der Reichsleitung der NSDAP auf eine Anfrage anlässlich der Reichstagswahl 1928. (dostupno na: <http://gibt-news.israel-live.de/ns-zeit/diskriminierung.htm>; poslednja poseta: 28. 2. 2016.)**
- » Röhl, Wolfgang. 1996. Homosexual Inmates in the Buchenwald Concentration Camp. *Journal of Homosexuality*, god. 31, br. 4: 1–28.
- » Semmelroth, Elen & Renate von Stieda (pir.). 1934. *N.S. Frauenbuch*. München: J. F. Lehmanns Verlag.
- » Solon, S. L. & Albert Brandt 1939. Sex under the Swastika. *American Mercury*, god. 47, br. 188: 425–432.
- » Šmale, Wolfgang. 2011/2003. *Istorija mužskosti u Evropi (1450–2000)*. Beograd: CLIO.
- » Tacit, Gaj Kornelije. 1969/98. *Germanija*. Beograd: Rad.

* Predavanje održano na *Columbia University* u jesen 1941. godine.

** Izvor: Günter Grau – *Homosexualität in der NS-Zeit: Dokumente einer Diskriminierung und Verfolgung* (Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2003), p. 53. Engleski prevod: Haeberle, 1981a: 280.

- » Tamagne, Florence. 2006/2000. *A History of Homosexuality in Europe: Berlin, London, Paris 1919–1939, Volume I & II*. New York: Algora Publishing.
- » Theweleit, Klaus. 1983/1978. *Muške fantazije. Tom 4: Muško tijelo i „bijeli teror“*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- » Timm, Annette F. 2002. Sex with a Purpose: Prostitution, Venereal Disease, and Militarized Masculinity in the Third Reich. *Journal of the History of Sexuality*, god. 11, br. 1/2: 223–255.
- » Tin, Louis-Georges (ed.). 2008/2003. *The Dictionary of Homophobia: A Global History of Gay & Lesbian Experience*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- » Waite, Robert G. 1998. Teenage Sexuality in Nazi Germany. *Journal of the History of Sexuality*, god. 8., br. 3: 434–476.
- » Wedgwood, Nikki. 2009. Connell's theory of masculinity – its origins and influences on the study of gender. *Journal of Gender Studies* god. 18, br. 4: 329–339.
- » Weisbrod, Bernd. 2000. Military Violence and Male Fundamentalism: Ernst Jünger's Contribution to the Conservative Revolution. *History Workshop Journal*, br. 49: 69–94.
- » Wetherell, Margaret & Nigel Edley. 1999. Negotiating Hegemonic Masculinity: Imaginary Positions and Psycho-Discursive Practices. *Feminism and Psychology*, god. 9, br. 3: 335–356.
- » Whitehead, Stephen. 1999. Hegemonic Masculinity Revisited. *Gender, Work and Organization*, god. 6, br. 1: 58–62.